

הגאונים ר' ישועה בסיס (ע"ע), ר' נתן בורג'ל השני (ע"ע) ואחרים.

מערכת בי"ת

משפחת בונאן

משפחה שהעמידה כמה רבנים גדולים בתנא, ובספר "צדק ושלום" (תנא תרנ"ו, עמ' 32) כותב שמוצא המשפחה ממרוקו. בראשית המאה הששית ידוע הרב מסעוד בונאן (ע"ע) שעלה לא"י והתיישב בטבריה ואח"כ עמד בראש הישוב בצפת. כן ידועים בסוף המאה הנ"ל הר"מ ר' יצחק בונאן הראשון (ע"ע) המחבר ספר "אהלי יצחק" על הש"ס, ובנו ר' דוד ששמש כאב"ד דק"ק פורטוגזים בראשית המאה השביעית, וחיבר ספרים רבים וחשובים. אחריו לא נודעו בתנא הבאים ממשפחה זו.

(א) **בונאן ר' מסעוד** — רב מתנא שעלה לטבריה בשנת התק"ו (1747).¹ שנה לאחר מכן נשלח כשד"ר לאירופא המערבית והיה באיטליא, הולנד, אנגליא ואשכנז. בשנת התק"א (1751) בהיותו באיטליא תיקן שם שבשבת פרשת שקלים תהיה מגבית לטובת העיר טבריה, ותקנתו זו עוד התקיימה בשנת התקס"ב (1802).² בשנת התק"א היה גם בלונדון, ושם הסכים על ספר "מקדש מלך" לר' שלום בוזאגלו. ללונדון הגיע בחודשי הקיץ בזמן שראשי הקהל נעדרים, והוצרך לשהות שם כמה חודשים עד תחלת החורף שאז היו נוהגין ראשי הקהל לבוא ולהתכנס יחד. הרב חיד"א בבואו ללונדון ארבע שנים לאחר מכן אמרו לו ג"כ שעליו להמתין עד לאסיפת ראשי הקהל, וציינו לפניו, וכבר כמחר"ר מסעוד בונאן ה"י הוצרך להמתין כמה חודשים עד אשר יגיע זמן הועד.³

בשליחותו זו היה רבינו גם בהמבורג ונפגש עם הגאון ר' יונתן אייבשיץ. אז סיפר לו ר' יונתן על המחלוקת בינו ובין ר' יעקב עמדין בדבר הקמיעות, ורבינו הביע לו אהדתו. ר' יעקב עמדין עצמו מספר על כך וכותב: "הגיד איש עשיר, אדם כשר לפי תומו, אשר היה אוהב להמין⁴ בעת ההיא... איך היו אצלו ביום שבא אליו משולח מטבריא, שמו מסעוד, וקבל המין את צערו לפניו, איך הוא נרדף על חשד לעז של אמונת שבתאי צבי, וניחם אותו זה המשולח, והגיד אליו לאמור: מה בכך? בארצנו יש רבים מבעלי אמונה זו, ואין אנו חוששין ואין מקפיד עליהם". קשה לדעת מה מדת הדיוק שבספור זה, אך בעצם הפגישה עם ר' יונתן אין להטיל ספק.

בשנת התק"ב (1752) כבר שב לא"י, וזמן מה אחר חזרתו עבר מטבריה לצפת והיה לאחד מראשי חכמיה. בשנה זו חתם על אגרת המלצה לשמעון די גילדיין. בכסלו תקי"ח (1757) חתם שם על תשובה בענייני ממונות יחד עם ר' שלמה

צבע ור' אברהם דוויד הכהן, ונדפסה בשו"ת "בית דינו של שלמה" לר' רפאל שלמה לגיאדו.⁵ בימי הרעש שהיה בשנת התק"כ (1760) בצפת היה שם גם רבינו, ולאחר הרעש עמד בראש הישוב בצפת והשתתף בקוממות הריסות העיר, ומאז הוא חותם ראשון על כמה מאגרות השליחות שניתנו לשלוחי צפת. ר' שלמה מזלאויץ שבא לצפת בשנת התקכ"ה (1765) כותב: "והאנשים אשר בצפת רובן ככולן ת"ח ובני תורה ויראים ורחמנים גדולים, והרב הפקיד רחמן גדול ומפלא בתורה ושמו רבינו מסעוד בונין".

כעשר שנים לאחר מכן בשנים תקל"ד-תקל"ז (1774-1777) יצא בשליחות העיר צפת לאירופה המערבית יחד עם ר' אברהם ריות, והחיד"א בספרו "מעגל טוב" מוזכר בכמה מקומות שנפגש עמם בשליחותם זו. בשליחותם זו היו בשנת התקל"ה (1774) בקארפינטראנץ שבדרום צרפת והסכימו לספר "אוצרות יוסף".⁶ בחורף תקל"ז (1776) היו בוונא, ושם נפלה קטטה ביניהם, ויצא כל אחד מהם לחוד לאיטליה. באמצע שבט תקל"ז הגיע רבינו לטריאסט, ותבע מרב העיר סכום גדול לצפת והצליח לקבל רק מעט. החיד"א כותב ב"ט שבת: "בא אצלנו הר"מ בונאן וישב ד' שעות, והיה אומר שאינו לוקח פחות מאלף פלורניס והרב הרי"ף דבר אליו קשות, ואני מצטער על הצדדין". ושני ימים לאחר מכן כותב החיד"א ש"נסע הרב הנזכר, ולא עלה בידו כי אם שלושים סיקיני עם הקופה והכל, וכמו ששה סיקיני אחרים מהגבירים". כשבוע לאחר שנסע ר' מסעוד מטריאסט הגיע מיונא בן זוגו ר' אברהם וסיפר להחיד"א על קטטתו עם רבינו, והחיד"א נפגש עם רבינו ופלפלו יחד בהלכה, והחיד"א דבר אתו קשות. מחלוקת זו בין רבינו לר' אברהם גרמה לחילול ה' ולחילול שמם של שלוחי א"י, ועל כך כותב החיד"א מה ששמע בבורדו שבצרפת באמצע חשון התקל"ח על הקטטות בין שני השליחים, וז"ל: "וסיפרו לי כי בליוורנו חר"מ (חכם ר' מסעוד) בונאן חלק עם חר"א (חכם ר' אברהם), ועוד חלק עם חרי"ב (חכם ר' יעקב בורלא)... ובאמת כל רמז ורמז מאלו העניינים מכלות עינים ומדיבות נפש, ומחלל את ה' וחכמי א"י, עד כי בעוונותיו הרבים חרפת אדם לוקח אשר בשם שליח יכונה..."

החיד"א מביא עוד בספרו "חיים שאל" שאלה שנשאל מרבינו, וכותב בתחלתו: "נשאל שאל דוד ממעלת הרב הכולל כמה"ר מסעוד בונאן גר"ו אחות דעי בהבנת לשון הראש"ש... ובתשובתו כותב לו החיד"א שאף שהדברים כתובים בספרים, הוא מחוייב להשיבו כיון, שהדבר יצא מפי המלך, ובסוף תשובתו כותב: "והנראה לענ"ד כתבתי, ומר ניהו רבא את אשר יבחר יקרב אליו".

(4) חרי"מ סי' ח'.

(5) פי' על רש"י לתורה לר' יוסף דימיליאב, ליוורנו תקמ"ג.

(6) שו"ת חיים שאל סי' מ"ב.

(1) טוב ראי אות קמ"א.

(2) שם.

(3) כך היה מכנה ר' יעקב עמדין את ר' יהונתן.

והרב יוסף חיים ילזו זצ"ל כותב בספרו „טוב ראי“, שנמצא תחת ידו כתב שליחות משנת התקס"ב (1802) של שד"ר טבריה ר' משה מאג'אר, וחתום עליו רבינו, ומביא עוד מפקס אחד מה שכתב ר' משה מאג'אר בזה הלשון: „בהיותי בעיר לוגן באיטליה בארץ התקס"ב, קבלתי מקופת עז"ק טב"ת (טבריה תבנה) הנהוג להם בפרשת שקלים שתיקן להם הרב השד"ר כמהר"ר מסעוד בונאן ז"ל בשנת התק"א, ע"כ. שנת פטירתו אינה ידועה, אך לפי הדברים ולעיל ברור שנפטר אחר שנת התקס"ב. אחריו היו בטבריה עוד חכמים ממשפחת „בונאן“ כמו השד"ר ר' ציון בונאן (ע"ע) והשד"ר ר' מרדכי חיים בונאן (ע"ע) * שיש לשער שהם בניו או מצאצאיו. * זכורני שאב"ד ג'רבה מהר"א פרץ (ע"ע) מביא בספרו „בגדי אהרון“ חידוש משמו.

ב) בונאן ר' ציון — בספר „טוב ראי“ על חכמי טבריה (אות קמ"ב) כותב שאינו יודע אם רבינו בעצמו בא מתונס לטבריה, או שהוא ממשפחת ר' מסעוד בונאן (ע"ע) שכבר בשנת תק"ו (1747) בא מתונס לשם. הוא משער שהוא נכדו של ר' מסעוד. עוד כותב שראה חתימתו שני משנת התקצ"א (1831) על מכתב השד"ר ר"י נחמד ז"ל, ומשער שנפטר ברעש לתפ"צ שהיה בשנת התקצ"ו (1837) בטבריה.

וראיתי בספר „כסא רחמים“ על כתובות מהרה"ג ר' רחמים חורי הראשון (ע"ע) מחכמי ג'רבה במאה הששית, שמוכירו כשליח צפת וכותב בעמד ע"ו: „הקשה החכם ר' ציון בונאן שליח צפת תוב"ב, ומוכירו שוב בעמ' צ"ב, ומוה נראה שנשלח מצפת כשד"ר לג'רבה ומן הסתם שגם בשאר ערי תונס וזאת כנראה כיון שמוצאו משם.

ג) בונאן ר' חיים — כתוב עליו בספר „טוב ראי“ (אות קמ"ג) שהוא אחד מהרבנים שנקברו ע"י המפולת ברעש לתפ"צ שהיה בטבריה בשנת התקצ"ו (1837), ומשער שם שהוא ממשפחת ר' ציון או ר' מסעוד בונאן (ע"ע). ועיין עוד עליו בספר „שלוחי א"י“ לאברהם יערי.

ד) בונאן ר' יצחק הראשון — מרבני תונס במאה הששית ונפטר סמוך לשנת התקפ"א (1821) בהיותו בן נ"ב שנה. הוא אביו של הגאון ר' דוד בונאן זצ"ל (ע"ע) אב"ד דק"ק „פורטוגיזיס“ בתונס אשר חבר ספרים חשובים רבים. למד תורה אצל הרה"ג ר' אברהם בן ר' יצחק לומברונו בעל „זרע יצחק“ (ע"ע), ובמקום אחד מביא מכתבי רבו זה ותמיה עליהם, וז"ל: „מצאתי כתוב מכת"י הקדש של מו"ר הרב מהר"ר אברהם לומברונו בן לאותו צדיק מהר"ר זרע

(7) טוב ראי אותיות קמ"א-קמ"ג.

(8) שם, ועיין עליו בספר „שלוחי א"י“ לאברהם יערי.

(9) עוד פרטים על רבינו עיין בספר שלוחי א"י לא. יערי עמודים 460, 461.

(1) הקדמת בנו ר' דוד ל„אהלי יצחק“ שנדפס בשנת התקפ"א אחר פטירת רבינו.

יצחק ז"ל וז"ל... ואני הצעיר תלמידו תמתיני על מורי איך הניח קושיא זו בצ"ע שכמעט אידו גופית קמתרץ ליה... * בספריו הוא מביא הרבה שמועות ששמע מפי הגאון ר' יצחק טייב זצ"ל (ע"ע) בעל „ערך השלחן“, * ומתכתב עם הרה"ג ר' משה כרייף זצ"ל (ע"ע) בע"ס „באר משה“, * ועם הרה"ג ר' יעקב פיתוסי זצ"ל (ע"ע) בעל „ירך יעקב“. * בסוף ספרו „ברית יצחק“ ישנם חידושי משניות שחידש בילדותו, ובסופם כתב רבינו: „עד כאן מה שחידשנו אני הצעיר ועמיתי בתורה התו"ש כה"ר יצחק לומברונו יצ"ו כד הוינא וזוטרי“, וכנראה הוא ר' יצחק לומברונו השלישי (ע"ע) בן רבו ר' אברהם, וברור שאין הוא ר' יצחק הראשון בעל „זרע יצחק“. **ח"יבר** ספר „אהלי יצחק“ חי' על 11 מסכתות בש"ס והוא נדפס לאחר פטירתו (ליורנו תקפ"א). לספר זה גלויים פסקי ר' ישעיה הראשון על ר"ה תענית וחגיגה שהיו עד אז בכת"י. כן חיבר ספר „אוהל ישרים“ כללים בש"ס (ליורנו תר"ו), ונלוה אליו ספר „ברית יצחק“ — חידושים על המכילתא ומפרשיה הרב „זית רענן“ והרב „שבות יהודה“ למהר"י גי'אר (ע"ע), וביניהם כמה חידושים מהגאון ר' יצחק טייב (ע"ע).

הרה"ג מהר"י גאבאר זצ"ל ראש מתא דאיזמיר בספרו „פני מבין“ (ח"ב לסנהדרין) השיג השגות על ספר „אהלי יצחק“ לרבינו, וזה הביא את בנו ר' דוד בונאן ורעו הרה"ג ר' יהודה הלוי בע"ס „מחנה לוי“ (ע"ע) להשיב על השגות אלה. הם חיברו יחד קונטרס תשובות להשגות אלה בשם „די השיב“ שנדפס בסוף ספר „אוהל ישרים“ הג"ל. בנו ר' דוד כותב בהקדמתו את הסיבה שהכריח את לחבר קונט' זה, וז"ל: „עינינו ל"ו ראו מהשיג על האר"ש דקא סתר אתלא זה ספר „אהלי יצחק“, וארד להצילו לקיים מילי דאבות עד שבאו לכלל ישר' בצביונו ובקומתו...“

בנו כותב עליו עוד שלמד תורה בשקידה גדולה ומתוך יסורין קשים, ואחד מהם „דלית ליה רשותא לאישתונגי“. * ועמיתו הגאון ר' יצחק טייב (ע"ע) כותב על רבינו בהסכמתו לספרו „אהלי יצחק“: „מוכתר בכתר תורה דעסיק באורייתא תדירא, גם בלילה לא שכב צופה ומביט בעין יפה, כל אמרת אלוך צרופה, ולא חייש מר לצערא דגופא דבי טוני, כולחו שני דרבי יצחק שקר'ד הוא על שמריו ועם שונ"ם הוא שונה הלכות... הלוא זה הוד והדר בחירי, היינו צדיק

(2) אהלי יצחק ק"מ ע"ד.

(3) שם פ"ד, קנ"ה ועוד הרבה.

(4) שם בחי' סנהדרין (כ' ע"ד) יש התכתבות ביניהם, ובדף י"א מזכיר מה ששמע „מידיון החור"ש והכולל ה"ר משה כרייף“.

(5) שם דקס"ט ע"א בהגה, וע"ע בסוף הספר. וכן ראיתי גמרא ישנה של מהר"י פיתוסי ובה רשימת ספריו, וליד ספר „עיסור בכורים“ כתוב שהוא נמצא אצל „ר' יואכי בונאן“, וידוע ש„יואכי“ הוא בנוי ליצחק.

(6) הקדמתו ל„אהלי יצחק“.

היינו עובד אלוקים ר'ב ספר"א הרב הכולל לישראל להלל כמהר"ר יצחק בונאן זצ"ל.

(ה) **בונאן ר' דוד** — מגדולי רבני תונס בחצי השני של המאה הששית וראשית השביעית. שמש תחילה כדיין ואח"כ כאב"ד בב"ד דק"ק „פורטוגיזים" בתונס, וחבר ספרים חשובים רבים. נולד לאביו הרה"ג ר' יצחק בונאן הראשון (ע"ע) שבאות הקודם, ולמד תורה אצל הגאון ר' יצחק טייב זצ"ל (ע"ע) בעל „ערך השלחן".¹ בשנת התקפ"א (1821) הוציא את ספר „אהלי יצחק" לאביו וכתב הקדמה לספר. מאוחר יותר נתמנה לדיין בק"ק „פורטוגיזים" ושמש יחד אתו רעו וידידו הרה"ג ר' יהודה הלוי זצ"ל (ע"ע) בעל „מחנה לוי", ושניהם חתומים כדיינים בשנת התר"א (1841) בהסכמת ספר „ירך יעקב" לר' יעקב פיתוסי זצ"ל. בשנת התרי"א (1851) כתב הקדמה לספר „באר משה" על נזיר לידידו ר' משה כריף זצ"ל (ע"ע) והוציאו לאור. מאוחר יותר נתמנה כאב"ד בק"ק הג"ל והוא חתום ראשון בהסכמת ספר „פי המדבר" (ליורנו תרי"ד) עם ר' יוסף לומברו (ע"ע) ור' דניאל כרטו (ע"ע) חבריו לב"ד.

רבינו ורעו ר' יהודה הלוי הג"ל היו שניהם תלמידי ר' יצחק טייב (ע"ע),² והיו בקשרי ידידות הדוקים עד סוף ימיהם. הם שמשו בב"ד יחד, למדו ביחד וחיברו כמה ספרים יחד, ונקראים בגלל כך „זוגא דרבנן". בתחלה חברו קונטרס „די השיב" (ליורנו תר"ו) הכולל תשובות להשגות שהשיג מהר"י נאבארו מאיזמיר על ספר „אהלי יצחק", והוא נדפס בסו"ס „אוהל ישרים", ובשנת התרי"ז (1857) אחר פטירתם יצא שו"ת „די השיב" הכולל שאלות ותשובות שחברו שניהם יחד. את שמותיהם רמזו במלה „די" שהיא ר"ת „דוד יהודה". הגאון ר' ישועה בסיס (ע"ע) הראב"ד תונס כותב בהסכמתו לספר זה על רבינו וחברו ר' יהודה: „הני רבני מד' קאתו, יושבי על מדין, בקיאי טפי, יודעי דת ודין, כולוהו בבי... דמיון בעיני עתי טפי מרגליות, וכל שרוח הבריות נוחה הימנו מיניה וביה, בוצין בוצין מכתפין..." ע"כ.

לבד משני הספרים הג"ל שחוברו ע"י שניהם יחד, חיבר רבינו כמה ספרים חשובים בפני עצמו, ואלו הם: (1) שו"ת „נשאל דוד" שנדפס בסוף שו"ת „די השיב" הג"ל (ליורנו תרי"ז). (2) „מועד דוד" — על עבודת הקדש חלק בית המועד על הלכות יו"ט להרשב"א (ירושלים תרמ"ז). (3) מחנה דוד — מחולק לק"י אוהלים בעניינים שונים בתלמוד (ירושלים תרמ"ט). בסו"ס זה נלוים פירוש לביצה מר' ישעיה

הראשון, ופירוש אחר מרבינו נחמן בנו של הרמב"ן.³ לשמות ספריו אלו צירף את שמו „דוד" לומר שחוברו על ידו בלבד בלי השתתפות רעו ר' יהודה, אך עכ"פ גם לרעו הג"ל יש חלק וזכות בחבור ספרים אלו, כמו שר' יצחק בן רבינו מספר שכשנפטר ר' יהודה ונתפרדה החבילה היה רבינו בצער גדול עליו, ומאז הסתגר בחדרו בבית מלא ספרים ובתקופה זו חיבר את חיבוריו הגדולים הג"ל. וזה לשון ר' יצחק: „כי נח גפשיה דר' יהודה משעת פקידה, דוד הוה קאים יתגבר כארי וישנו בלמידה, ברם בקושטא חזי הויה, תורה מונחת בקרן זוית, ויום וליילה מלא שבע, מינה לא תזוע, אם לצד ההכרח אך יצא ועד ארגיע, לקביעותיה הדר רינא דקביע, בית מלא ספרים, מלמד שהקיפוהו כתרים, כותלי ביהמ"ד מוקפים חומה, תורת ה' תמימה... וחזר על הפתחים במקום שבעלי תשובה, וצלל במים אדירים ובמים עזים נתיבה, קרא ושנה הרבה וכתובתיה מרובה, עשות ספרים ספ"ר אל ספ"ר יחדיו יצודק, יתנו עיניהם ויצדקו".⁴

רבינו היה קשור בקשרי אהבה וידידות גם עם הרה"ג ר' משה כריף (ע"ע), ושניהם היו לומדים יחד. אחר פטירת ר' משה הוציא לו רבינו בשנת התרי"א את ספרו „באר משה" — שיטה ארוכה ורחבה על מסכת נזיר, ובתחלתו כתב הקדמה ארוכה לספר ובה מסביר שראה חובה לעצמו להוציא לאור, כי „לפי עוצם גודל האהבה שהיתה תלויה בי בחיים חיותו ונפשו נקשרה בנפש דוד, ואף גם זאת לדוד בשנותי מסכתא זו עם הרב הנז' וחד כותבת ידיו של משה, לא היתה קרי' אשר שגבה ממנו, כי ע"כ חזרתי להיות זהיר להוציא לאור תעלומות". ע"כ.

פטירתו היתה סמוך לשנת התרי"ז (1857) באמצע הדפסת ספרו שו"ת „די השיב" (ליורנו תרי"ז),⁵ והשאיר אחריו שני בנים, ר' יצחק בונאן השני (ע"ע), ור' משה.⁶ (ו) **בונאן ר' יצחק השני** — בנו של ר' דוד בונאן (ע"ע) שבאות הקודם, ולאחר פטירת אביו הוציא לו את ספריו „די השיב" (ליורנו תרי"ז), „מועד דוד" (ירושלים תרמ"ז),¹ „מחנה דוד" (ירושלים תרמ"ט). נראה שנפטר סמוך לשנת התרמ"ט (1889), שכן מהקדמת ר' יוסף אורוואץ ל„מחנה דוד" שנדפס באותה שנה נראה שלא היה בחיים, וכתב שם: „אקריב צקון לחש רינה ותפלה... לפניך תוכן רוחות הצהל נעימות פניך אל נפש טהורה זה האיש הלך נכחות והן נוגה לו... החכם השלם כולל תהלה כמהר"ר ר' יצחק בונאן ז"ל פרי יפה תואר להרב המחבר ולה"ה...".

(3) וכנראה היא השיטה שמוכרת החיד"א ב„שם הגדולים" שראה אותה בכת"י.

(4) הקדמת ר' יצחק בן רבינו לשו"ת „די השיב".

(5) בהקדמות לשו"ת „די השיב" שנדפס בשנת התרי"ז כתוב שרבינו התחיל בחייו להדפיס ספר זה ונפטר באמצע מלאכת ההדפסה.

(6) הקדמות שם.

(1) עיין בשער ספר „ברית יצחק" שב„אוהל ישרים" שקורא רבינו לר' יצחק טייב „מורי", וכן בתוך הספר מזכירו כמה פעמים בתואר „מורי ורבי".

(2) עיין הערה קדמת, ועל הסכמת מהר"י טייב ל„מחנה לוי" לר' יהודה הלוי כתוב שהוא רבו.